

ben — kurtára szabott évei ellenére — már születésétől kezdve olyan sok a megírni, felkutatni, megmagyarázandó összefüggésekbe hozható anyag, adat, valóság és irodalom —, hogy a felkutatott halmaz és a vele párhuzamos műelemzés-kísérlet szándéka bizony nehéz feladat. Vannak könnyen áttekinthető, átlátszó, egyenes írói pályák és művek — lépcsőről lépcsőre lépve követhetők. Igaz, nem is olyan izgalmas azokról írni, mint egy színes, nyugtalan életről és olyan életműről, amely az apró dolgokból is kiolvassa a nagy igazságokat, lényegében mindent összefüggéseiben lát és mutat.

„Regényfigura” — írja róla Vécsei Irén — szándékos vagy szándékatlan utalással arra, hogy szokatlan a feladata: regényhősről írni monográfiát. Hozzá még olyanról, aki ön-életrajzát — ifjúságát — maga is megírta egy remekművében, a *Családi album*ban. Ezért a mongoráfia szerzője azt az utat választja, hogy igyekszik a föllelhető adatok segítségével pontosan nyomon követni az életet, minden adatának párhuzamát megkeresni és fölmutatni a művekben: az indulás szokatlan és nehezen legyűrhető vélt és valódi nehézségeit, az újságíró éveket, a nyomort, majd a sikereket és az írói csúcsokat, a kiteljesedést. Különös, magányos útját, amin mégis együtt haladt nemzedéke legjobbjával.

Érdeme az is, hogy megmutatja: Hunyady igazán nagy alkotásai a kis művek (a *Családi album* mellett), a novellák. Ezeknek a mesetere volt.

Igazi otthon helyett későbbi otthona a szerkesztőségek és a színházak világa. A nagy, fényes, zajos sikereket a színház hozta, az igazi írói teljesítményeket a novella.

Egyénisége és alkotásai összhangját, írói erőit és arányait sikerült meggyőzően fölrajzolni a kutatónak. Az újságírást is élete részeként említi — de mintha az apró cikkek igazi finomságait, sokszor a kis dolgokról szóló eredeti meglátásait, a nagy novellák kis rokonait kissé mostohábban kezelne a megérdemelnél. Idézi Cs. Szabó László cikkéből: „... a húszsoros témát is úgy tisztelte, mintha élete főműve volna.” Ha kézbe vesszük Hunyady cikkeinek két közel-múltban kiadott kötetét (ami ugyancsak Vécsei Irénnek köszönhető, és amiben már tulajdonképpen előlegezte, amit itt hiányzóknak vélek) meggyőződhetünk Cs. Szabó igazáról.

Egyébként nemcsak arányosan, jól szerkesztett, alapos munka, hanem olyan olvasmányos is, amilyen egy „regényfigura” jól megírt életrajza lehet. Kár, hogy a megsabott terjedelem bizony összeszorította a nagyobb arányokat követelő lehetőségeket.

Sinka Erzsébet

Deák Tamás: **Boldog verseny.** Bukarest. 1973. Kriterion K. 342 l.

A romániai magyar irodalom egyik letehetősebb képviselőjének, a rendkívül sokoldalú — kritikus, drámaíró, regényíró és műfordító — Deák Tamásnak esszéit találhatjuk a *Boldog verseny* c. kötetben. A szerző maximálisan él a műfaj adta tág keretekkel: a világirodalom (igen reprezentatív összeállítás!) és a magyar kultúra nagyjainak portréi, pályaképei, vitáit, klasszikus montaigne-i esszék, úti jegyzetek sorakoznak egymás mellett.

A magyar vonatkozású írások a legsikerültebbek közé tartoznak. Elkoptatott szavak és fogalmak nyerne — nem új jelentést, de — ismét valós értéket a Petőfiről szóló, *A nevelő* c. kisesszé szövegösszefüggéseiben. Mestermű ez a két oldal, szenvedéllyel és pontos magyarsággal: „Huszonhat eszterdejének története ugyanúgy össze is fonódik a verseivel — nem a költeményeivel! —, mint a bibliai történetek hőseinek élete tanításaikkal.” A szűk terjedelem elegendő az ismert, de az olvasó tömegek előtt még mindig nem eléggé közismert — az ösztönös és népies zseni, a poeta natus nimbuszát megtörő — filológiai tények közlésére is: „Nem igaz, hogy százhusz évvel a halála után könnyen érthető az egyszerűsége” és „népies-sége, az övé, nem ellenkezett a Shakespeare, a Heine, a Béranger nyelvének korai és tiszteltudó búvárlásával”.

Hasonlóképp kiemelkedő írás a *Due corde*; Kassákhöz és Füst Milánhoz méltó kettős nekrológ. Konkrétumokban való erős különbözőségüket, a konkrétumokon túli fogalmakban pedig mélyen rejlő közösségüket vázolja Deák, hogy e látszatellentétből szintézist alkosson.

Molnár Ferencről írva — nem mentesen némi elfogultságtól — szembeszáll az általános elfogadott Molnár-értékeléssel. Legfőbb érvei: „drámái világának társadalomkritikája semmivel sem enyhébb a fábiánusok, vagy éppen maga Shaw kortársi dörge-delmeinél.” és „mint drámaíró (...) nemcsak a francia és angol századvég technikájának betetőzője, hanem egy merőben új és a XX. század során ugyancsak jövősnek bizonyult technika úttörője volt”. Az utóbbival egyetértünk, míg az előző állítást erősen vitathatónak érezzük. De az már több, mint vitatható, miszerint: „Molnár színpada visszatalált (...) Shakespeare vígjátékainak illanékony derűjéhez” (!) A recenzens képtelen bármifajta párhuzamot vonni Shakespeare és Molnár Ferenc vígjátékainak „derűje” között! Esszéje vége felé, összefoglalásként, a szerző is megtalálja a helyes arányokat: „Nem volt nagy író, de nagy színházi ember volt.”

Meleg szeretettel ír Szerb Antalról. Azt dicséri benne, ami valóban a maig ér, a varázsát, „hogy Szerb Antal jobban írt a laikusoknak, mint a szakemberek egymásnak”, olyan írónak tartja, „aki alkalomadtán témának fogja fel az irodalmat”, és nem menti-magyarazza tévedéseit sem. Szerb Antal másik legfőbb értékét joggal látja a világirodalomban való gondolkodás igényében, hogy „a fajkultusz virágkorában kétségbe vont magyarsággal — tagadta a magyar irodalom autark szemléletét”. Deák e gondolathoz többször is visszatér, és a jelenre is aktualizálja: „a magyar irodalom ügye mindmáig kényes kérdés. A romániai magyar irodalomban is az, csak éppen nem az akadémizmus habitusában lép fel (...), hanem az arrogáns vidékiesség divatosabbnak vélt cicomáiban.” Nem érezzük azonban elfogadhatónak, amit Szerb Antalnak az extra Hungariam, a kiáltó szüklátóköriúség elveit ostromozó írásáról állít: „harminckilenc év alatt e megállapítások mit sem vesztek időszereúségükből”. Szerintünk: sokat vesztek.

A nagy esztétikai érzekre valló Bartókról szóló esszé, a Szemlérlől írt értő tanulmány, és a Marosi Péter kritikájával polemizáló (Méliusz József: *Város a ködben* c. regényéről írt) elemzés vonatkozik még a hazai alkotókra.

A gazdagon pergő ötletek, a tömör, hangulatteremtő jellemzések, a sokszor bravúros nyelvezet, a Szerb Antaléval rokonítható szellemesség — mind sajátjai Deák esszéinek. Éppen ezek az erények emelik ki, teszlik szembetünövé — a kötet egészét tekintve — írásainak néhány elmarasztható vonását, a hamis egyértelmüsítést, a logikai megbicsaklást, a bravúrok mellett a nyelvi fogyatékoságot.

Garcia Lorca kapcsán kissé zavarosan, és önmagának is ellentmondóan írja: „nézetünk szerint is a jó színház irodalom — de alighanem tévedés, hogy nem több és nem kevesebb az irodalomnál. Az igazi színház feltétlenül irodalom — de az igazi irodalom nem feltétlenül igazi színház, ha mégoly drámai felfogásban is születik.” Vagy: „Ez a hamvas kamaszregény (A *Pál utcai fiúk*; K. P.) Molnár Ferenc Lorelei-a, amit megbocsátanak neki, mint Heinének — a vérbajt. . .” — Fállbúnál is sántább hasonlat! A *Meghitt számadás* következő mondata pedig mintha nem is magyarul lenne: „Bemenni nem restellem magam — vetítés közben igen.” Sajnos — ha nem is hosszan — folytathatnánk a példákat.

A kötet így is — hiszen értékei messze fölülmülik hiányosságait — izgalmas szellemi kalandnak, Deák Tamás írói tehetsége ismételt bizonyágának tartjuk.

Köszeghy Péter

Rudolf Chmel: Litérárne vzt'ahy slovenskomad'arské. (Szlovák — magyar irodalmi kapcsolatok) Pozsony, 1973. Martin K.

„Szükséges könyv” — állapítja meg Karol Rosenbaum a kötet előszavában, s ezzel mi is egyetérthetünk. A szlovák irodalomtörténészek fiatal nemzedékéhez tartozó R. Chmel második kötetével járult hozzá a szlovák — magyar irodalmi kapcsolatok vizsgálatához. Előző könyvében (*Litéráry v kontaktoch*, Pozsony 1972. Vyd. SAV) vetette fel a „kettős irodalmiság” (biliterárost) fogalmát, amely e kötet első részében található bevezető tanulmány alapgondolatát adja. A „kettős irodalmiságú befogadó” R. Chmel terminusa szerint az a műalkotást befogadó személy, aki — nyelvismerete révén — két (esetleg több) irodalom termékeit képes befogadni, élvezni, értékelni. (Pl. a szlovák olvasó a XIX. század folyamán.) A tanulmányban a szerző röviden áttekinti a szlovák — magyar irodalmi kapcsolatok történetét, az egyes korszakokban jelentkező fő problémákat, a megoldásukra irányuló igyekezetet. Hangsúlyozza ezeknek az irodalmaknak a gyakran nem-irodalmi, egyéb társadalmi intézményeket, fórumokat pótló funkcióját, amely az értékek rendszerét, a művek befogadásának és értékelésének a szempontjait is meghatározta. Azokat a tényezőket vizsgálja, amelyek a szlovák és a magyar irodalom fejlődését hasonló — vagy különbözőképpen befolyásolták, s így a művek értékelésében is döntő szerepet játszottak.

A kötet második részét a közel hetven dokumentumból álló gyűjtemény alkotja. A válogatás 1823 — 1918 közötti kritikákat, a szlovák és magyar irodalomról szóló vitacikkekkel tartalmaz, illetve közli a szlovák írók, költők, kritikusok közötti levélváltás néhány fontos és érdekes dokumentumát. A dokumentumok főleg a két irodalom „külső” kapcsolatait mutatják be; azt, hogy a szlovák, ill. a magyar kritikusok, írók, költők hogyan reagáltak egy-egy műalkotásra, gondolatra, gyakran a mű egésze szempontjából lényegtelen mozzanatra. S így nem irodalomtörténeti — esztétikai szempontból jelentősek, hanem művelődéstörténetünk vizsgálatához nyújtanak adalékokat. A szerző bevezető tanulmányában is csak helyenként tér ki a „külső” irodalmi kapcsolatoknak (pl. a „kettős irodalmiságnak”) „belső”, az egyes műalkotásokban megmutatkozó esztétikai következményeire. Rendkívül nagy jelentősége miatt ez a kérdéskör mélyebbre ható vizsgálatot érdemelne.

A kötet harmadik részét a gazdag, nagyon sok adatot és információt nyújtó jegyzetanyag alkotja. A dokumentumokban előforduló személyekről, intézményekről, a vi-